

فهرست مطالب

۷	فهرست مطالب
۱۰	مقدمه
۱۲	توصیه‌هایی برای مطالعه کتاب
۱۳	بخش اول - کلیات
۱۳	فصل اول - تعریف آیین دادرسی کیفری و اصول حاکم بر آن
۱۵	فصل دوم - دعوای عمومی و دعوای خصوصی
۲۳	بخش دوم - کشف جرم و تحقیقات مقدماتی
۲۳	فصل اول - دادرسی و حدود صلاحیت آن
۲۷	فصل دوم - ضابطان دادگستری و تکالیف آنان
۴۱	فصل سوم - وظایف و اختیارات دادستان
۵۵	فصل چهارم - وظایف و اختیارات بازپرس
۵۵	مبحث اول - اختیارات بازپرس و حدود آن
۶۹	مبحث دوم - صلاحیت بازپرس
۷۲	فصل پنجم - معاینه محل، تحقیق محلی، بازرسی و کارشناسی
۸۵	فصل ششم - احضار و تحقیق از متهم، شهود و مطلعان
۸۵	مبحث اول - احضار، جلب و تحقیق از متهم
۱۰۵	مبحث دوم - احضار و تحقیق از شهود و مطلعان
۱۱۰	فصل هفتم - قرارهای تأمین و نظارت قضایی
۱۳۴	فصل هشتم - اقدامات بازپرس و دادستان پس از ختم تحقیقات
۱۵۳	فصل نهم - تحقیقات مقدماتی جرایم اطفال و نوجوانان
۱۵۴	فصل دهم - وظایف و اختیارات دادستان کل کشور
۱۵۶	بخش سوم - دادگاه‌های کیفری، رسیدگی و صدور رأی
۱۵۶	فصل اول - تشکیلات و صلاحیت دادگاه‌های کیفری
۱۹۴	فصل دوم - رسیدگی به ادله اثبات

۱۹۶	فصل سوم- رسیدگی در دادگاه‌های کیفری
۱۹۶	مبحث اول- کیفیت شروع به رسیدگی
۲۰۴	مبحث دوم- ترتیب رسیدگی
۲۰۷	مبحث سوم- صدور رأی
۲۰۹	فصل چهارم- رسیدگی در دادگاه کیفری یک
۲۰۹	مبحث اول- مقدمات رسیدگی
۲۱۳	مبحث دوم- ترتیب رسیدگی
۲۱۴	مبحث سوم- صدور رأی
۲۱۷	فصل پنجم- رأی نهایی و واخواهی
۲۱۹	فصل ششم- رسیدگی در دادگاه اطفال و نوجوانان
۲۱۹	مبحث اول- تشکیلات
۲۲۰	مبحث دوم- ترتیب رسیدگی
۲۲۱	فصل هفتم- احاله
۲۲۲	فصل هشتم- رد دادرسی
۲۲۵	بخش چهارم- اعتراض به آرا
۲۲۵	فصل اول- کلیات
۲۳۴	فصل دوم- کیفیت رسیدگی دادگاه تجدیدنظر استان
۲۳۹	فصل سوم- کیفیت رسیدگی دیوان عالی کشور
۲۴۴	فصل چهارم- اعاده دادرسی
۲۵۰	بخش پنجم- اجرای احکام کیفری و اقدامات تأمینی و تربیتی
۲۵۰	فصل اول- کلیات
۲۵۸	فصل دوم- اجرای مجازات حبس
۲۶۲	فصل سوم- اجرای محکومیت‌های مالی
۲۶۶	فصل چهارم- اجرای سایر احکام کیفری
	فصل پنجم- اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط، قرار تعویق صدور حکم،
۲۶۸	نظام نیمه آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی

۲۷۰	بخش ششم - هزینه دادرسی
۲۷۱	بخش هفتم - سایر مقررات
۲۷۳	بخش هشتم - آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح
۲۷۳	فصل اول - کلیات
۲۷۴	فصل دوم - تشکیلات دادسرا و دادگاه‌های نظامی
۲۷۸	فصل سوم - صلاحیت
۲۷۹	فصل چهارم - کشف جرم و تحقیقات مقدماتی
۲۷۹	مبحث اول - ضابطان نظامی و تکالیف آنان
۲۸۱	مبحث دوم - کارشناسی
۲۸۱	مبحث سوم - احضار
۲۸۲	مبحث چهارم - قرار بازداشت موقت
۲۸۳	مبحث پنجم - مرور زمان
۲۸۴	فصل پنجم - وکالت در دادسرا و دادگاه نظامی
۲۸۴	فصل ششم - ترتیب رسیدگی، صدور و ابلاغ رأی
۲۸۶	فصل هفتم - تجدیدنظر و اعاده دادرسی
۲۸۷	فصل هشتم - اجرای احکام
۲۸۷	فصل نهم - زندان‌ها و بازداشتگاه‌های نظامی
۲۸۸	بخش نهم - دادرسی الکترونیکی
۲۹۳	بخش دهم - آیین دادرسی جرائم رایانه‌ای
۲۹۷	بخش یازدهم - آیین دادرسی جرائم اشخاص حقوقی
۲۹۹	بخش دوازدهم - سایر مقررات
۳۰۰	ضمائم
۳۰۰	قوانین متفرقه
۳۱۷	مواعد
۳۲۱	وظایف مقامات

بخش اول - کلیات

فصل اول - تعریف آیین دادرسی کیفری و اصول حاکم بر آن

ماده ۱- آیین دادرسی کیفری مجموعه مقررات و قواعدی است که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجی‌گری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رأی، طرق اعتراض به رأی، اجرای رأی، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضائی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه‌دیده و جامعه وضع می‌شود.

نکته ۱- به مطالعه کنندگان گرامی توصیه می‌شود برای فهم بهتر مطالب کتاب ابتدا مبحث صلاحیت (مواد ۲۹۴ تا ۳۱۷) را مطالعه کرده و سپس از ماده ۱ شروع به مطالعه کنند.

نکته ۲- آیین دادرسی کیفری از مقررات شکلی است که به نحوه رسیدگی در دادگاه‌های کیفری می‌پردازد.

نکته ۳- به طور کلی از ابتدای شکل‌گیری دادگاه‌ها به نظام کلی در رسیدگی به پرونده‌های کیفری وجود داشته است که عبارتند از نظام اتهامی، نظام تفتیشی و نظام مختلط که در نکات بعدی به توضیح این موارد پرداخته می‌شود.

نکته ۴- ویژگی‌های نظام اتهامی که اولین نظام دادرسی کیفری است و در یونان و روم باستان و حقوق ژرمنی وجود داشته است عبارتند از:

- برای رسیدگی به جرائم بزه‌دیده لازم است و خود جامعه بدون شکایت بزه‌دیده به جرائم رسیدگی نمی‌کند.

- علنی بودن دادرسی: به این معنی که علاوه بر متهم و شاکی هر فرد دیگری هم می‌توانست در دادگاه حضور یافته و شاهد جریان محاکمه و دادرسی باشد.

- توافقی بودن دادرسی: به این معنی که متهم و شاکی به طور همزمان نزد مقام قضائی حاضر شده و دلایل خود را به مقام قضائی ارائه می‌دادند.

- شفاهی بودن دادرسی: به این معنی که دلایل طرفین به صورت شفاهی ابراز شده و به صورت مکتوب در پرونده ثبت و ضبط نمی‌شود.

نکته ۵- ویژگی‌های نظام تفتیشی که ابتدا در امپراتوری روم سلفی آغاز و سپس به دادگاه‌های کلیسایی راه یافته است عبارتند از:

- وجود نهادی برای پیگیری جرائم بدون نیاز به طرح شکایت بزه دیده: در این نظام جامعه برای خودش حق مستقلاً برای رسیدگی به جرائم قائل شد و حتی بدون شکایت بزه دیده نیز اقدام به تعقیب مجرمین می‌کرد.
- غیرعلنی بودن: به این معنی که فقط شاکی و متهم و افراد دخیل در پرونده می‌توانستند در دادگاه حاضر شوند و افراد دیگر حق حضور در جریان دادرسی را نداشتند.
- غیر ترافعی بودن: به این معنی که شاکی و متهم به طور جداگانه نزد مقام قضائی حاضر می‌شدند و دلایل خود را ارائه می‌دادند.
- برخورداری متهم از حقوق اندک دفاعی
- موضوعیت داشتن ادله به این معنی که صرف وجود برخی از ادله برای محکومیت متهم کافی بود و نحوه تحصیل دلیل از اهمیت برخوردار نبود مثلاً اگر شخصی تحت شکنجه شدید اقرار به جرمی می‌کرد این اقرار معتبر بود و قاضی می‌توانست بر اساس همین اقرار متهم را مجازات کند.
- نکته ۶- نظام مختلط (فرانسوی) پس از انقلاب کبیر فرانسه ظاهر شد. در این نظام در مرحله تحقیقات مقدماتی از ویژگی‌های نظام شخصی و در مرحله محاکمه از ویژگی‌های نظام اتهامی تبعیت می‌شود. در نظام کیفری ایران نیز از نظام مختلط پیروی شده است. (برای دیدن ویژگی‌های نظام مختلط در ایران به ماده ۱۹۲ و مواد مرتبط و نکات ذیل این ماده رجوع شود.)

ماده ۲- دادرسی کیفری باید مستند به قانون باشد، حقوق طرفین دعوی را تضمین کند و قواعد آن نسبت به اشخاصی که در شرایط مساوی به سبب ارتکاب جرائم مشابه تحت تعقیب قرار می‌گیرند، به صورت یکسان اعمال شود.

ماده ۳- مراجع قضائی باید با بی‌طرفی و استقلال کامل به اتهام انتسابی به اشخاص در کوتاه‌ترین مهلت ممکن، رسیدگی و تصمیم مقتضی اتخاذ نمایند و از هر اقدامی که باعث ایجاد اختلال یا طولانی شدن فرآیند دادرسی کیفری می‌شود، جلوگیری کنند.

ماده ۴- اصل، برائت است. هر گونه اقدام محدودکننده، سلب آزادی و ورود به حریم خصوصی اشخاص جز به حکم قانون و با رعایت مقررات و تحت نظارت مقام قضائی مجاز نیست و در هر صورت این اقدامات نباید به گونه‌ای اعمال شود که به کرامت و حیثیت اشخاص آسیب وارد کند.

ماده ۵- متهم باید در اسرع وقت، از موضوع و ادله اتهام انتسابی آگاه و از حق دسترسی به وکیل و سایر حقوق دفاعی مذکور در این قانون بهره‌مند شود.

ماده ۶- متهم، بزه‌دیده، شاهد و سایر افراد ذی‌ربط باید از حقوق خود در فرآیند دادرسی آگاه شوند و سازوکارهای رعایت و تضمین این حقوق فراهم شود.

ماده ۷- در تمام مراحل دادرسی کیفری، رعایت حقوق شهروندی مقرر در «قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی» مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ از سوی تمام مقامات قضائی، ضابطان دادگستری و سایر اشخاصی که در فرآیند دادرسی مداخله دارند، الزامی است. متخلفان علاوه بر جبران خسارات وارده، به مجازات مقرر در ماده (۵۷۰) قانون مجازات اسلامی (تمزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ محکوم می‌شوند، مگر آنکه در سایر قوانین مجازات شدیدتری مقرر شده باشد.

فصل دوم - دعوای عمومی و دعوای خصوصی

ماده ۸- محکومیت به کیفر فقط ناشی از ارتکاب جرم است و جرم که دارای جنبه الهی هست، می‌تواند دو حیثیت داشته باشد:
الف) حیثیت عمومی از جهت تجاوز به حدود و مقررات الهی یا تعدی به حقوق جامعه و اخلال در نظم عمومی.

ب) حیثیت خصوصی از جهت تعدی به حقوق شخص یا اشخاص معین.

ماده ۹- ارتکاب جرم می‌تواند موجب طرح دو دعوی شود:

الف) دعوای عمومی برای حفظ حدود و مقررات الهی یا حقوق جامعه و نظم عمومی.

ب) دعوای خصوصی برای مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم و یا مطالبه کیفرهایی که به موجب قانون حق خصوصی بزه‌دیده است مانند حد قذف و قصاص.

ماده ۱۰- بزه‌دیده شخصی است که از وقوع جرم متحمل ضرر و زیان می‌گردد و چنانچه تعقیب مرتکب را درخواست کند، «شاکی» و هرگاه جبران ضرر و زیان وارده را مطالبه کند، «مدعی خصوصی» نامیده می‌شود.

نکته ۱- بزه‌دیده اعم از شاکی و مدعی خصوصی است به عبارتی هم به شاکی و هم به مدعی خصوصی بزه‌دیده گفته می‌شود.

ماده ۱۱- تعقیب متهم و اقامه دعوی از جهت حیثیت عمومی بر عهده دادستان و اقامه دعوی و درخواست تعقیب متهم از جهت حیثیت خصوصی با شاکی یا مدعی خصوصی است.

ماده ۱۲- تعقیب متهم در جرائم قابل گذشت، فقط با شکایت شاکی شروع و در صورت گذشت او موقوف می‌شود.

تبصره- تعیین جرائم قابل گذشت به موجب قانون است.

ماده ۱۳- تعقیب امر کیفری که طبق قانون شروع شده است و همچنین اجرای مجازات موقوف نمی‌شود، مگر در موارد زیر:

الف) فوت متهم یا محکوم‌علیه

ب) گذشت شاکی یا مدعی خصوصی در جرائم قابل گذشت

پ) شمول عفو

ت) نسخ مجازات قانونی

ث) شمول مرور زمان در موارد پیش‌بینی شده در قانون

ج) توبه متهم در موارد پیش‌بینی شده در قانون

چ) اعتبار امر مخوم

تبصره ۱- درباره دیه مطابق قانون مجازات اسلامی عمل می‌گردد.

تبصره ۲- هرگاه مرتکب جرم پیشی از صدور حکم قطعی مبتلا به جنون شود، تا زمان افاقه، تعقیب و دادرسی متوقف می‌شود. مگر آنکه در جرائم حق الناسی شرایط اثبات جرم به نحوی باشد که فرد مجنون یا فاقد هوشیاری در فرض افاقه نیز نتواند از خود رفع اتهام کند. در این صورت به ولی یا قیم یا سرپرست قانونی وی ابلاغ می‌شود که ظرف مهلت پنج روز نسبت به معرفی و کیس اقدام نماید. در صورت عدم معرفی، صرف نظر از نوع جرم ارتكابی و میزان مجازات آن وفق مقررات برای وی وکیل تسخیری تعیین می‌شود و تعقیب و دادرسی ادامه می‌یابد.

نکته ۱- ذیل قرارهای نهایی (توضیحات بعد از ماده ۲۶۴) توضیح داده شده است.

ماده ۱۴- شاکی می‌تواند جبران تمام ضرر و زیان‌های مادی و معنوی و منافع ممکن‌الحصول ناشی از جرم را مطالبه کند.

تبصره ۱- زیان معنوی عبارت از صدمات روحی یا هتک حیثیت و اعتبار شخصی، خانوادگی یا اجتماعی است. دادگاه می‌تواند علاوه بر صدور حکم به جبران خسارت مالی، به رفع زیان از طرق دیگر از قبیل الزام به عذرخواهی و درج حکم در جراید و امثال آن حکم نماید.

تبصره ۲- منافع ممکن‌الحصول تنها به مواردی اختصاص دارد که صدق اتلاف نماید. همچنین مقررات مرتبط به منافع ممکن‌الحصول و نیز پرداخت خسارت معنوی شامل جرائم موجب تعزیرات منصوص شرعی و دیه نمی‌شود.

ماده ۱۵- پس از آن که متهم تحت تعقیب قرار گرفت، زیان دیده از جرم می‌تواند تصویر یا رونوشت مصدق تمام ادله و مدارک خود را جهت پیوست به پرونده به مرجع تعقیب تسلیم کند و تا قبل از اعلام ختم دادرسی، دادخواست ضرر و زیان خود را تسلیم دادگاه کند. مطالبه ضرر و زیان و رسیدگی به آن، مستلزم رعایت تشریفات آیین دادرسی مدنی است.

ماده مرتبط

ماده ۵۷۵- هرگاه در اثر وقوع جرم، ضرر و زیان مادی به نیروهای مسلح وارد شود، یگان مربوط مکلف است تمام ادله و مدارک خود را به مرجع تعقیب تسلیم کند و نیز تا قبل از اعلام ختم دادرسی، دادخواست ضرر و زیان خود را تسلیم دادگاه کند. مطالبه ضرر و زیان و رسیدگی به آن، مستلزم رعایت تشریفات آیین دادرسی مدنی است اما نیازی به پرداخت هزینه دادرسی ندارد.

نکته ۱- دادگاه‌ها به طور کلی به نیو دسته حقوقی و کیفری تقسیم می‌شود دادگاه حقوقی فقط می‌تواند به دعوای حقوقی و دادگاه کیفری فقط می‌تواند به دعوای کیفری رسیدگی کند اما در مواد ۱۴ تا ۲۰ ق.آ.د.ک قانون گذار به این اصل استثنایی وارد کرده و به دادگاه کیفری این اجازه را داده که اگر ضرر و زیان وارد شده، ناشی از ارتکاب جرم باشد در صورت تقاضای مدعی خصوصی دادگاه کیفری به دعوای ضرر و زیان نیز رسیدگی کند مانند اینکه «الف» اتومبیل «ب» را تخریب کند که «ب» می‌تواند ضمن شکایت کیفری از «الف» جبران ضرر وارده بر اتومبیل خود را نیز از دادگاه کیفری بخواهد.

در اصطلاح حقوقی به این امر رسیدگی به دعوای حقوقی به تبع امر کیفری گفته می‌شود.
۱/۱- ضرر و زیان ناشی از جرم زمانی از دادگاه کیفری قابل مطالبه است که متهم در دادگاه کیفری تحت تعقیب قرار گرفته باشد در غیر این صورت مدعی خصوصی نمی‌تواند از دادگاه کیفری مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم را کند و باید این امر را از دادگاه حقوقی درخواست کند.

نکته ۲- خسارت معنوی و منافع ممکن‌الحصول در تمزیرات منصوص شرعی و دیه مطلقاً قابل مطالبه نیست. در سایر مواد نیز منافع ممکن‌الحصول فقط زمانی قابل مطالبه است که صدق ائتلاف کند.
نکته ۳- اصل بر این است که مدعی خصوصی برای مطالبه خسارت از مرجع کیفری، باید مقررات آیین دادرسی مدنی (از جمله پرداخت هزینه دادرسی و تسلیم دادخواست) را رعایت کند لذا بدون پرداخت هزینه دادرسی و تنظیم دادخواست امکان مطالبه ضرر و زیان از دادگاه کیفری وجود ندارد.

۳/۱- در برخی از موارد مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم نیازمند رعایت تشریفات آیین دادرسی مدنی (پرداخت هزینه دادرسی و تقدیم دادخواست) نیست که این موارد عبارتند از:

- رد مال تحصیل شده از جرم مشروط بر اینکه مال در جریان تحقیقات کشف شده و در اختیار مرجع قضائی قرار گرفته باشد. (بنابراین اگر مال تحصیل شده از جرم، در جریان تحقیقات کشف نشده باشد مطالبه آن نیازمند تقدیم دادخواست و پرداخت هزینه دادرسی است.) (مواد ۱۴۸ ق.آ.د.ک و ۲۱۶ ق.م.ا)
- در جرائم کلاهبرداری و سرقت تعزیری (نه سرقت حدی)، اختلاس، تصرف عدوانی، مزاحمت و ممانعت از حق، حرق و تخریب (مواد ۱ و ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس، ارتشا و کلاهبرداری و ۶۶۷ و ۶۸۹ و ۶۹۰ ق.م.ا.ت)
- مطالبه دیه و ارش
- زمانی که در اثر جرم ضرر مادی به نیروهای مسلح وارد شده باشد و نیروهای مسلح درخواست جبران ضرر و زیان را داشته باشد. (در این مورد فقط پرداخت هزینه دادرسی لازم نیست و بقیه مقررات آیین دادرسی ملغی مانده تقدیم دادخواست باید رعایت شود در حالی که در سه مورد دیگر مذکور در این نکته نه نیاز به تقدیم دادخواست است نه نیاز به پرداخت هزینه دادرسی)

ماده ۱۶- هرگاه دعوای ضرر و زیان ابتدا در دادگاه حقوقی اقامه شود، دعوای مذکور قابل طرح در دادگاه کیفری نیست، مگر آن که مدعی خصوصی پس از اقامه دعوی در دادگاه حقوقی، متوجه شود که موضوع واجد جنبه کیفری نیز بوده است که در این صورت می‌تواند با استرداد دعوی، به دادگاه کیفری مراجعه کند. اما چنانچه دعوای ضرر و زیان ابتدا در دادگاه کیفری مطرح و صدور حکم کیفری به جهتی از جهات قانونی با تأخیر مواجه شود، مدعی خصوصی می‌تواند با استرداد دعوی، برای مطالبه ضرر و زیان به دادگاه حقوقی مراجعه کند. چنانچه مدعی خصوصی قبلاً هزینه دادرسی را پرداخته باشد نیازی به پرداخت مجدد آن نیست.

- نکته ۱- زمانی که در اثر ارتکاب جرم، به شخصی ضرر و زیان وارد می‌شود بزه دیده مخیر است که ضرر و زیان ناشی از جرم را از دادگاه حقوقی یا کیفری بخواهد (و انتخاب یکی از این دو دادگاه با بزه دیده است) اما در صورتی که بزه دیده یکی از این دو دادگاه را انتخاب کند دیگر نمی‌تواند ضرر و زیان خود را از دادگاه دیگر مطالبه کند مگر در صورت وجود شرایط زیر:
- اگر بزه دیده دادخواست را به دادگاه حقوقی داده باشد؛ فقط در صورتی که بعد از طرح دعوا در دادگاه حقوقی متوجه شود موضوع دارای جنبه کیفری است می‌تواند با استرداد دعوا به دادگاه کیفری مراجعه کند.
- اگر بزه دیده دادخواست را به دادگاه کیفری داده باشد؛ فقط در صورتی که صدور حکم کیفری به جهتی از جهات قانونی با تأخیر مواجه شود می‌تواند با استرداد دعوا به دادگاه حقوقی مراجعه کند.